

Cultures as Sign Systems and Processes

Linz, 13.–15. 1. 2006

Pod tímto názvem se konalo ve dnech 13.–15. ledna 2006 v Linci transdisciplinární sympozium, na kterém vystupovali rakouští a čeští vědci. Bylo to už páté zasedání, které se konalo pod hlavičkou Open Borders a jež bylo organizováno Institutem pro filozofii a teorii vědy z Lince spolu s Rakouskou asociací pro sémiotiku AAS a s Institutem pro socio-sémiotická studia ISS z Vídně. Toto zasedání i všechna předchozí byla věnována otázkám sémiotickým. Rakouští organizátoři si vždy přívzou tu maďarské (1997), jindy slovinské (1999, 2003), tu slovenské (2001) a naposledy české sémiotiky, vždy tedy odborníky ze sousedících zemí. Čeští sémiotici, kteří se sdružují kolem Sémiotické skupiny České společnosti pro kybernetiku a informatiku,¹ měli tu čest a příležitost se setkat s rakouskými kolegy právě na tomto sympoziu v polovině ledna a navzdory mrazivému počasí okusit teplo přátelských vztahů ve vědecké komunitě. I toto zasedání, podobně jako všechna dosavadní zasedání, ukázalo, jak je důležité budovat, obnovovat a posilovat vědecký diskurz, pro který sémiotika a sémiotické zázemí v jiných oborech vytvářejí opravdu důstojný transdisciplinární kontext.

Zasedání probíhalo anglicky nebo německy, mělo komorní charakter a výbornou organizaci, což přinášelo jev na sympoziích a konferencích málo obvyklý: diskuse nebyla časově omezována, takže končila tím, že diskutující měli pocit jejího relativního završení.

Zasedání bylo plenární, i když příspěvky byly rozděleny do pěti tematických sekcí. Všichni účastníci zasedali dohromady, nedělili se po celou dobu konání sympoza, a proto bylo možné i v diskusi odkazovat na předěšlá vystoupení a kumulovat poznatky, které se na jednání sdělovaly i sdílely.

V úvodní teoretické sekci je třeba vyzdvihnout tři příspěvky. Konferenci otevíral projev Jeffa Bernarda z Vídně „Vztahy mezi přírodou, kulturou, společností, biosémiotikou,

kulturní sémiotikou, sociosémiotikou a obecnou sémiotikou“, v němž autor jasně doložil to, co nazýval transdisciplinarity sémiotiky. Sémiotika byla představena jako nástroj sjednocující poznání, které propojuje obory a přináší neobvyklý vhled jak do předmětů, tak do metodologií jmenovaných i dalších disciplín. Druhý příspěvek Gerharda Frohliche z Lince „Teorie symbolů u Norberta Eliase“ představoval minuciózní interpretaci názorů Norberta Eliase, která byla provedena s filozofickým nadhledem a odstupem, jež umocňovalo zahrnutí poznatků z postmoderního diskurzu ve filozofii. Poslední z této trojice v pořadí, nikoli však významem, byl příspěvek Ladislava Tondla z Prahy formulovaný jako otázka „Je sémiotický přístup vhodný (kompetentní) pro komunikaci mezi člověkem a technologickým zařízením?“. Tento příspěvek, přednesený se zaujetím a s moudrostí vědce se světovým rozhledem, obsahoval hluboké poznatky o relevanci a redundanci informací na styku humanitních a technologických struktur a výzvu připravit člověka na technologickou nabídku tak, aby ji mohl lidsky důstojně přijmout. Příspěvek měl hluboký humanistický étos reflektující současný stav společnosti na styku technologie a člověčenství. Dva mladí kolegové z Plzně připravili informačně nabitě a interpretačními nápady hýřící příspěvky. Radek Bystřický v příspěvku „Morrisovy koncepty symbolu a svobodného jednání“ pozitivisticky přesně dokumentoval proměny pojmání symbolu v Morrisových textech a Radek Schuster v příspěvku „Myšlenky a životy (F. Waismann, F. Kafka)“ nejdříve představil dva paralelní lidské a tvůrčí osudy spisovatele Franze Kafky a filozofa Friedricha Waismanna, jež měly být interpretačním nástrojem pro hluboké porozumění, které bylo z Waismannovy interpretace Kafkových světově přijímaných literárních textů doložitelné.

Filmová sekce sdružila referáty, které se věnovaly jak původní tvorbě, která vyzývá k sémiotické interpretaci, tak filmu jako filmovému metadiskurzu, stejně jako filmu ja-

ko pedagogickému nástroji. Příspěvek Glorie Wilhalmové z Vídně „Filmová kultura na plátně“ velmi detailně a v úplnosti dokumentoval, jak a co z procesů provázejících vznik filmu se objevilo na plátně. Jak byl filmový metadiskurz konstruován a zapouštěn do filmové tvorby. Příspěvek vynikal úsilím o empirickou úplnost. Sémiotickou lahůdkou byl příspěvek Stanislava Ulvra z Prahy s názvem „Přirozené struktury a princip cinematografu a počítače v práci Barbel Neubauerové“, který představil tři ukázky z filmografie abstraktní tvůrkyně animovaných filmů Barbel Neubauerové. Původní kreslená, nyní počítačově vytvářená tvorba kombinující obrazové a hudební abstrakce v popsatelem stříhu a rytmizaci umožnila Ulvrovi odlišit přírodní od kulturních znaků jako klíč k interpretaci autorčiných filmů. Poslední příspěvek prezentovaný Urlike Greineroovou (i za Markuse Vorauera) z Lince byl založen na nápadu vybrat z filmové tvorby zobrazení učitele a pak tyto ukázky používat jako instruktážní filmy při přípravě studentů učitelského povolání na vysokých školách. Autorka představila typologii pro tento přístup i tři rozdílné ukázky, které vyvolaly obšahlou diskusi.

Textová sekce sdružovala tři velmi odlišné příspěvky. Jarmila Doubravová z Prahy v příspěvku „Perspektivy Dona Quijota“ ukázala, jak se světová kultura vypořádává se sémiózou velmi frekventovaného a stále aktuálního kulturního prototypu: dona Quijota. Na dokladech z literatury, hudby, malířství, literární vědy atp. autorka ukázala protikladnost a proměny chápání a užívání tohoto prototypu stejně jako jeho životnost. Roland Graf ze St. Polten v příspěvku „Jazyk reklamy a její jazykové chyby – reklama jako kulturní a ekonomický systém“ věnovaném reklamě řešil otázky falzifikace reklamní intence a systematickosti fungování reklamního diskurzu. Velmi promyšlený a zajímavý byl příspěvek Petra Grzybka ze Štýrského Hradce s názvem „Sémiotické základy stylu a stylistiky“, v němž se pokoušel kvantifikovat distinktivní rysy individuálního a funkč-

ního stylu a pomocí kvantifikace stanovit relevantní rysy hierarchické struktury pro autorský i pro funkční styl.

V sekci věnované ikonickým znakům odeznel příspěvek Otakara Šoltysa s názvem „Sudkovy fotografie z Prahy panoramatické jako sémióza velmi dobře známého města“, v němž se autor snažil propojit fotografii ve formátu 2 : 3 s poznatky, které lingvistika shromáždila o sémióze propozice, kdežto formát 1 : 3 Sudkovy Prahy panoramatické obdobně propojit se sémiózou lingvistikou popsanou jako textová narace. Sudkovy fotografické narace, které byly prakticky okamžitě úspěšné, jsou silně mytologické, orientované na českou, zejména národně identifikační mytologii. Příspěvek Roberta Riesingra z Lince a Štýrského Hradce s názvem „Dodatek. Krátký výzkum hloubkového umístění obrazu“ chtěl ukázat hloubkovou kognitivní strukturu, v níž se vyskytují ještě předpojmové entity silně ovlivňující vědomé jednání v otázkách rasy, identity, stereotypů atp.

Poslední sekce věnovaná speciálním tématům přinesla neobyčejně svěží a s hereckou (rozhodcovskou praxí prověřenou) bravurou předvedený příspěvek Wolfganga Theise z Lince věnovaný sémióze fotbalových utkání. Autor, aktivní fotbalový sudí, v příspěvku „Emblém rakouského fotbalového rozhodčího“ s nadhledem ukázal nejen synchronní, ale i diachronní pohled na znakové systémy, oblečení, gestikulaci, užívání karet atp. v rámci fotbalového utkání.

Zima znamená období ztíženého cestování a chřipkových onemocnění, a proto nemohly být předneseny příspěvky několika účastníků.² Přesto se ukázalo, jak intenzivní a prakticky paralelní vývoj se v rakouském a českém vědeckém diskurzu odehrál, odehrává a snad i bude odehrávat v situaci, když obnovení kontaktů je nejen možné, ale reálně se děje. Rakouští a čeští sémiotici mají společná témata a možnost o nich diskutovat byla nejen pro všechny zúčastněné, ale i pro vědecký sémiotický, transdisciplinární diskurz obohacující.

Otakar Šoltys

Poznámky

¹ Sémiotická skupina vznikla v r. 1974 z podnětu prof. Otakara Zicha. Spojovala sémiotiky z oblasti filozofie, lingvistiky, logiky, matematiky a uměnovědných oborů. Skupina byla rozpuštěna v r. 1977 a znovu obnovena v r. 1990 pod vedením prof. Pavla Materny. Od té doby pořádá pravidelné přednášky a setkání (průměrně 10 ročně) a zorganizovala 3 konference na národní i mezinárodní úrovni.

² Ivo Oslosobě (Brno): *Why St. Augustine hasn't written De discipulo (To Adeodatean Semiotics in Augustine's De Magistro)*,

Josef Šlerka (Freiburg, Br., Praha): *Speech Acts in Čapek's Works*,

Emmerich Kelih (Graz): *Geschichte der quantitativen Analyse kultureller Texte*,

Libuše Heczková (Praha): *Motherhood as Politics*,

Karel Stibral (Praha): *Symbolic Aspect of the Human Relationship to Nature and Landscape*.

Conversation Analysis and Psychotherapy

University of Manchester, 10.–12. 6. 2005

University of Manchester, která svou historii počítá od roku 1824, patří v současné době k předním britským univerzitám, s dlouhou tradicí v technických, biomedicínských i sociálněvědných oborech. Rozsáhlý campus v jihovýchodním centru města poskytuje zázemí vzdělávacím, výzkumným, kulturním i sportovním aktivitám, a tvoří nedílnou součást města pálených cihel ze samých počátků průmyslové revoluce.

Konference o konverzační analýze a psychoterapii se konala v prostorách psychologického ústavu, který je formálně součástí lékařské fakulty. Manchester je již od 70. let významným centrem etnometodologie a konverzační analýzy, a proto i tato konference navázala na dlouholetou tradici výzkumu v této oblasti společenských věd. Konference se zúčastnilo celkem asi 20 lidí, převážně profesorů a postgraduálních studentů z univerzit ve Velké Británii, Finsku a Austrálii, kteří se ve své práci zaměřují na uplatňování metod konverzační analýzy ve výzkumu psy-

choterapeutických směrů a škol. Konverzační analýza, podobně jako analýzy diskurzivní, vychází z pojetí řeči jako formy sociální interakce. Jazyk a řeč umožňují utvářet a definovat pojetí sama sebe a rovněž vztahů s druhými lidmi, a proto je tento přístup velmi přínosný právě v oblastech, kde záměrně dochází k předefinování těchto konceptů, tedy mimo jiné i v psychoterapii.

Během konference zaznělo celkem 12 příspěvků, velmi různorodě orientovaných, a dvakrát jsme se setkali na tzv. „data session“ s rozбором záznamů jednotlivých terapeutických rozhovorů. Většina účastníků zároveň prezentovala svůj výzkum, takže bylo celé setkání velmi interaktivní. Každý den byl završen společnou večerí, která umožnila postupně se seznámit s ostatními účastníky, dovědět se více o jejich zaměření i osobních názorech na nejrůznější témata, což podpořovalo velmi příjemnou a uvolněnou atmosféru konference.

Celou konferenci uvedla přednáška Georgie Lepper (University of Kent) o formulování otázek a odpovědí v terapeutickém rozhovoru. Její pohled je zajímavý tím, že se více než na sekvenční analýzu orientuje na analýzu kategorií užívaných jednotlivými účastníky rozhovoru a na strukturu rozhovoru ve smyslu vyprávění příběhů. Sledovala jednotlivá témata terapeutických sezení, způsoby interakce mezi terapeutem a pacientem, zacházení s výrazy a jejich reformulacemi. Velmi zajímavé postřehy vzešly zejména z jejího zaměření na sledování osy vyprávěných příběhů, na vykreslování jednotlivých postav a na otázku sebeprezentace v příbězích. Zabývala se rovněž otázkou vlivu sociálních rolí na vnímání a přetváření vlastní identity. Rozhovor se tak jeví jako neustálá konfrontace a splývání perspektiv účastníků rozhovoru, jež nově ustavují skutečnost. Tento pohled byl výrazně patrný i v jejich příspěvcích na zmíněných „data sessions“.

V dalším příspěvku byl představen projekt Helsinky Psychotherapy Study, z něž vycházely vlastně všechny příspěvky finských účastníků. Jedná se o několikaletou studii,